

Zakaj se Cerkev povezuje s Karolingi, njihova vloga.

Cerkev se je začela povezovati s Karolingi, zaradi ogrožanja s strani Langobardov. Leta 751 Langobardski kralj Ajstulf zavzame Raveno in ogroža Rim. Papež Stefan II. se najprej obrne na pomoč k Bizantincem, ko mu ti ne morejo nič pametnega poslati, pošlje odposlanca k Pipinu. Frankovski kralj obljubi pomoč.

Leta 753, gre papež skupaj z bizantinskimi poslanci osebno k Ajstulfu, vendar je pot brezuspešna, zato gre naprej k Frankom. Januarja gre čez Alpe in v Ponthionu ga Pipin sprejme z vsemi častmi in mu obljubi pomoč zoper Langobarde.

Papež v St. Denisu še enkrat mazili Pipina za kralja in mu da naslov rimskega patricija. Papež in Pipin skleneta pogodbo: Bizantincem odvzeti kraji, ki so pod oblastjo Langobardov, bodo pripadali papežu – Rimski dukat, Ravena, Pentapolis. Pogodba se imenuje **Pipinova darovnica**.

Začetki Cerkvene države

Cerkvena država je pravno ustanovljena leta 754, z izročitvijo ključev 21 mest pa začne bivati tudi dejansko leta 756.

Začetki so pa naslednji: kljub Pipinovemu posredovanju, Langobardi vnovič zasedejo Raveno. Tudi tokrat se je z njimi spoprijel Pipin in prisilil Langobarde v mir in v izročitev 21 ključev mest papežu.

Ozemlje Cerkvene države še naprej spada v okvir bizantinskega cesarstva, vendar je papež praktično suveren države.

Reichskirche, daljnosežne posledice

Oton I. (936-973), po hudih borbah s plemstvom spet vzpostavi karolinško tradicijo. Za dosego tega cilja rabi močno Cerkev, zato naredi "*die Kirche zum Zentralinstitut des Reiches*". Začne formirati **Reichskirche**.

Cerkev je popolnoma odvisna od cesarja. Škofje navadno izhajajo iz *Hofkapelle*, mnogi so bili prej v dvornih službah. Da jih pridobi za sodelovanje z državo, jim daje velike beneficije, privilegije imunosti in sodno oblast. Od Otona III. naprej dobe škofje cele grofije z vsemi pripadnimi pravicami – velika ozemeljska moč Cerkve.

Taka odvisnost Cerkve od vladarja je možna, ko še ni znana ontološka razlika med Cerkvijo in državo, med *regnum* in *sacerdocium*. Obe oblasti sta povezani v edinosti pod Kristusovim gospostvom v delu za dosego istega politično-religioznega cilja.

Kralj, ki z investituro (prstan, pastoral) ne podeli le beneficijev in svetne oblasti, ampak tudi cerkveno službo škofom, po pojmovanju tedanjega časa ni laik; njegovo posvetitev in maziljenje takratni teologi smatrajo za zakrament.

Kralj je *vicarius Christi*, soudeležen pri škofovski službi in srednik med klerom in narodom. Na ta način teokracija, ki se začne v karolinški dobi, pride do nove veljave. Višek doseže za Otona III., za Henrika II. in Henrika III. pa že zahteva temeljito reformo.

Laična investitura, simonija, daljnosežnost.

Laična investitura se pojavi v 9. stol. in se nanaša predvsem na podeljevanje višjih cerkvenih služb (škofija, opatija). Podeljevanje teh služb je vse pogostejše povezana s podeljevanjem beneficijev.

Simbol investiture: kralj izroči škofu pastoral, kasneje tudi prstan (opatu enako) in ga s tem uvede v cerkveno službo. Novi škof (opati) se pokloni kralju, svojemu seniorju in mu priseže zvestobo. S tem postane njegov vazal.

Investiture je treba plačati – kmalu uvedejo sistem taks. V začetni dobi to nikakor ni simonija, pač pa to postane kasneje.¹ Investitura in vazalstvo vključuje posebne vazalne obveznosti: vernost seniorju, pomoč (v času vojne), škofje in opati vazali morajo služiti kot nunciji, kot uradniki na dvoru, morajo se udeleževati državnih zborov, seniorju morajo oddajati letne dajatve.

Odnosi regnum – sacerdotium, pojmovanje Cerkev.

Pojmovanje Cerkev. Ljudje tega časa ne razmišljajo mnogo o Cerkvi, ampak čutijo z njo. Cerkev je *societas fidelium*, *Corpus Christi*, je določena za vse narode sveta – **ecclesia universalis**; kot taka tudi povezuje vse, naravno in nadnaravno, ima kozmični značaj.²

Značilen za ta čas je kult sv. Trojice, dominantna figura v univerzalni Cerkvi je Kristus Kralj, vladar vsega kozmosa. Zemeljska struktura Cerkev je vidna oblika nevidne stvarnosti. Po milosti je ves narod deležen duhovniške službe.

Cerkev je tudi hierarhično dobro organizirana. Srednjeveška ideja ni cezaropapistična. Poudarjene sta dve oblasti: duhovna in svetna. Na čelu prve je papež, na čelu druge vladar. Med seboj se razlikujeta in sta neodvisni druga od druge. Duhovna oblast je nad svetno.

V srednjem veku se Gelazijev princip menja. Ne gre za dve ontološko ločeni oblasti, ampak za dva izvrševalca oblasti v Cerkvi sami. Gre le za funkcionalne razlike, ne za ontološke. Po tej miselnosti je kralj obvezan delati tudi za univerzalno Cerkev.

1 Gregor VII. nastopi proti laični investituri kot vmešavanju laikov v Cerkevne zadeve in proti simoniji.

2 Glej stran 7.

Že v Karolinški dobi je nekoliko v premoči *sacerdocium*. Vendar nima v rokah absolutnega vodstva, celo sam se zavzema za močan *regnum* – za teokracijo kralja.

Razvoj cerkvene uprave, lastniške cerkve, krstne cerkve

Od začetka srednjega veka naprej vse bolj začne namesto rimskega prava prevladovati germansko pravo. *Ecclesia universalis* polagoma začne dovoljevati laikom pridobivanje pravic, ki so v nasprotju s prejšnjim pravom.

Lastniške cerkve. Pravna osnova: vse, kar se gradi na zasebnikovi zemlji je njegovo, tudi oltar, ki se dotika zemlje. Obenem je privatno vse, kar je povezano z oltarjem: cerkev, zakristija, župnišče, beneficiji, desetina, štolnina itd.

Zasebniki, fevdalni seniorji določijo sami, koga od svojih podložnikov za duhovnika, ki je popolnoma odvisen od njih. Po rimskem pravu ima škof monarhične pravice nad klerom in cerkvami, v tem času so cerkve pod civilnim pravom.

Lastniške cerkve zbude ostro nasprotovanje škofov že v merovinški dobi. Večji del cerkva postane last fevdalnih seniorjev. Ta pojav skušajo uskladiti s cerkvenim pravom na raznih sinodah.

Ludvik Pobožni določi na sinodi 818:

- škof mora bdeti nad vsemi cerkvami,
- lastnik ne more postaviti duhovnika brez škofovega pristanka,
- duhovniki zasebnih cerkva so podvrženi škofu,
- duhovnik se mora redno udeleževati škofijskih sinod.

Krstne cerkve imajo poseben položaj med ostalimi cerkvami. Obsegajo večje področje, na katerem je več cerkva, kot pozneje župnije. V taki cerkvi je navadno več duhovnikov, vodi jih "nadžupnik". Vzdržujejo se iz beneficija in desetine, ki jih s posebnimi predpisi uvedeta Pipin Mali in Karel Veliki.

Kanonije. Ob katedralnih cerkvah in tudi sicer v večjih središčih živi navadno več duhovnikov skupaj. Tako lažje uporabljajo dušno pastirstvo na svojem področju. Skupnosti imajo večkrat redovniški karakter. Temelj skupnega življenja je uboštvo po pravilih sv. Avgušтина, skupaj molijo oficij.

Beneficij, investitura. "Beneficij" dobi v karolinški dobi nov pomen. Podeljujejo ga vazalom, ki prevzemajo s tem določene obveznosti do seniorjev. Podobno je na cerkvenem področju. Zasebnik da duhovniku nekaj zemlje v uživanje – beneficij – ta pa se zaveže, da bo vse življenje opravljal službo v zasebnikovi cerkvi. Duhovnik s tem postane majhen kmet (to vodi v konkubinat).

Zgodnji srednji vek: papeštvo, metropolitni sufragani

V zgodnjem srednjem veku vse bolj prihaja do izraza monarhični način upravljanja Cerkve. Nov pojem so **sufragani** – škofje, ki so neposredno podrejeni metropolitom. S tem raste moč metropolitov.

Metropolit prejme od papeža palij, ki je znamenje njegove oblasti, mora pa tudi priseči papežu. Ima pravico posvečevati škofje sufragane. Papeži s tem skušajo metropolitom čim tesneje povezati z Apostolskim sedežem. Metropolit vse bolj postaja *vicarius papæ*, je deležen papeževega univerzalnega primata in njegove oblasti.

Papeštvo. V času 700-1050, v dobi teokracije, ko so z investituro in drugimi dejavniki tudi škofje vključeni v tak sistem, papeži ne morejo v polnosti izvrševati svoje oblasti. Bistvena sprememba nastaja z Gregorjem VII., pomeni vzpon papeštva k absolutni monarhiji.

Istočasno, ko zborni duh v Cerkvi pada, se pozicija papeštva utrjuje. Odločilna faza za to je po mnenju mnogih karolinška doba. Vse bolj se razvija kult sv. Petra, najprej med Germani, potem se razširi po Galiji.

Papeži začno pošiljati misijonarje v nekrščanske dežele – povsod rezervirajo zase vrhovno jurisdikcijo. Pridržijo si pravico, da sami ustanavljajo nove škofije po svojih legatih.

Avtoriteto papežev krepi tudi pravica, da le oni kanonizirajo svetnike. Moč papeštva zelo podpirajo redovi, ki so izvzeti izpod jurisdikcije posameznih škofij. Papeži polagoma prevzamejo neposredno jurisdikcijo nad samostani v svoje roke.

V sporih s krajevnimi škofi se menihi obračajo na papeža, ki večkrat posreduje. S takimi posegi v zadeve krajevnih cerkva raste papeževa moč, menihi pa postanejo najmočnejši branilci pravic Apostolskega sedeža.

Benediktinci, misijonska in kulturna dejavnost

Pravo obliko zahodnemu meništvu pa je dal **Benedikt iz Nursije** (480-547). Zapustil je študij v Rimu in se pridružil skupini asketov. Kmalu jo je nezadovoljen zapustil, ker se mu je zdela preveč popustljiva. Z 12 tovariši se je podal na Monte Cassino in tam ustanovil samostan leta 529. Benedikt je bil izreden voditelj. Napisal je pravilo, v katero je vnesel vse najboljše iz dotedanjih pravil. Poleg asketskih navodil določa še ustavo reda, opravila menihov, dnevni red itd. povsod je opaziti skladnost predpisov. Značilno za njegov red je strogo monarhično vodstvo pod opatom, *stabilitas loci* in slovesne obljube po noviciatu (smatrajo jih za drugi krst). Poleg telesnega dela imajo duhovno branje, molitev v koru na koru je razdelil na ure. Po tem razporedu so kasneje sestavili brevir.

Bizantinska Cerkev v 8. stol., ikonoklazem

V 8. stol. gre bizantinska cerkev že precej svojo pot, ločeno od vzhoda. Vse bolj se zapira v svojo tradicijo glede na vprašanje dogem, ustave, kulta, askeze. Na vzhodu ni srednjega veka, ampak se nadaljuje antika.

Cezaropapizem je nadaljevanje mišljenja, ki je prevladovalo od Konstantina naprej. Izraz dobi tudi v kultu: Kristus je na slikah duhovnik – kralj, ki gospoduje Cerkvi v vsej njeni dejavnosti (razvoj nauka, uprave, zakonodaje). Sistem cezaropapizma vodi v neki meri Cerkev v odvisnosti od cesarjev, včasih cesarji tudi s silo posežejo v cerkvene zadeve. Kljub temu ostajajo volitve škofov svobodne, le patriarha predloži cesar.

Liturgijo v bizantinski cerkvi zelo poudarjajo. Dušno pastirstvo vodijo v glavnem menihi. Je pa ta dejavnost Cerkve splošen problem tistega časa na vzhodu in zahodu. Živahna je tudi misijonska dejavnost. Ne manjka jim teološke literature. Najvažnejši pisatelj te dobe je Janez Damaščan, v 9 stol. pa Fotij in Teodor Studita.

Ikonoklazem glej stran 6.

Prenovitvena gibanja, protiutež fevdalizaciji Cerkve

Meništvo v karolinški dobi

V času zadnjih Merovingov (začetek 8. stol.) se začne očitna dekadenca meništva v Franciji. Kopiči se bogastvo, vse več samostanov je v rokah plemstva, mnogokje so opatje laiki, za Karla Martela so bogati samostani njegova zasebna lastnina. Z reformo na nemškem področju začne Bonifacij.

Sv. Benedikt iz Aniana

je veliki reformator te dobe. Rojen 751, stopi leta 780 v samostan st.Seine pri Dijonu, vendar kmalu izstopi in ustanovi nov samostan, v katerem s sobrati živi strogo po benediktinski reguli. Do leta 814 je v Akvitaniji že 25 reformiranih samostanov. Ludvik Pobožni mu da opatijo Maursmuencster, potem še Corelimuenster pri Aachenu, ki postane središče reforme.

Sinoda v Aachenu

pod Benediktovim vodstvom (816-817) sestavi za menihe *capitulare monasticum*. Temelj je benediktinska regula: menihi naj žive ločeno od sveta, najvažnejša naj jim bo liturgija in askeza, uvede spet ročno delo in strogo klavzuro.

Capitulare je obvezen za vse samostane. Nadzorstvo nad samostani Ludvik Pobožni poveri Benediktu. Podobna pravila Aachenska sinoda napiše tudi za regularne kanonike in za redovnice.

Prenova redovništva

V 9. stol. se je pojavila različna dekadenca, katere glavni vzroki so bili:

- sekularizacija,
- opatje so bili laiki,
- varstvo kralja nad samostani je preslabotno,
- vpadi Normanov, Saracenov in Madžarov.

Značilnosti reforme:

- iniciativa za reformo največkrat pride od lastnika samostana (škof, plemič, kralj); poleg verskih so tudi ekonomski motivi. Temelj reforme je benediktinska regula.
- reforma se širi iz enega v drug samostan, vendar ne ustanavljajo kongregacij; vsak samostan ostane *sui juris*, veže jih le *observantia communis et sommunio orationis*.
- samostani v cesarstvu niso eksemptni (kot v Franciji). Če je lastnik zavzet za reformo, to dejstvo lahko veliko koristi.

Cluny in druga reformna središča

V Franciji je najvažnejši reformni center Cluny (909). Ustanovi ga akvitanski vojvoda Viljem. Že prvi opat Berno je znan po strogosti in kmalu dobi še pet samostanov v upravo. Njegov naslednik Odo (927-942) je že tako vpliven, da ga kličejo po celi Akvitaniji, naj pride obnavljat samostane, Alberik ga pokliče v ta namen v Rim.

Cluny prevzame tradicijo Benedikta iz Aniana, vendar je strožji (molitev, silencij). Najpomembnejša je liturgija – bogata liturgična oprema, cerkev itd. že za Oda molijo 138 psalmov dnevno. Malo časa ostane za študij, ročno delo odpade. Za ekonomijo skrbe drugi, menihi se posvečajo izključno molitvi. Cluny ekonomsko hitro raste – poudarja molitev za mrtve, zaradi česar mnogi darujejo samostanu posestva.

Za trdo disciplino sta pomembna dva dejavnika:

- pravica opata, da sam določi naslednika (dobri opatje)
- formiranje kongregacije. Skupnost tvorijo "*priorati*", samostani, ki jih Cluny sam ustanovi na svojih oddaljenih posestvih in nekaj opatij, ki so od njega odvisne. Vsi priorji in opatje morajo priseči opatu iz Cluny-a. Opat je središče kongregacije, vse je organizirano na fevdalni način. Kongregacija ima velik pomen za reformo samo. Redovno življenje se obdrži na višini, ker opat redno vizitira samostane in ukrepa, če je potrebno.

Pomen Clunya na reformo Gregorja VII.

Ali je Cluny povzročil gregorijansko reformo v Cerkvi? Mnenja so različna. Cluny ima prvotno namen reformirati le meništvo. Noče rušiti fevdalnega reda v Cerkvi, tudi sam je vezan nanj, kupuje cerkve, da zaokroži posestva – ta dejstva so v nasprotju s principi gregorijanske reforme.

Cluny je sam ujet v karolinško otonijansko miselnost. V neki meri pa tudi neposredno pripravlja reformo: je močno povezan z Rimom. Ker je eksempten, večkrat pride v spor s krajevnim škofom. Vedno se v takih primerih sklicuje na papeža in poudarja idejo papeškega primata, kar na razvoj gregorijanske reforme odločilno vpliva.

Ostala reformna središča

Na nemškem področju

Na nemškem področju sta dve središči. Prvo središče je Brogne in zajema območje Flandrije. Drugo središče pa je Gorze (933). Od tu se reforma širi po škofijah Metz, Toul, Verdun, Trier, Luettich. Iz Genta se obnova prenese v Anglijo (956).

Francija

Poleg Cluny-a so v Franciji še naslednja središča prenove:

Fleury-sur-Loire – od tu se reforma širi v Anglijo.

Saint Benigme de Dijon – njegovo delovanje seže do Normandije in v severno Italijo.

Saint Victor de Marseille – središče južne Francije.

Misijonsko delo Cirila in Metoda

Področje njunega dela je zelo obširno, od Moravske na severu, pa preko slovenskega, hrvaškega in srbskega ozemlja do Makedonije. Osebo delujeta predvsem na Moravskem in v Kocljevi kneževini, njuni učenci razširijo dejavnost tudi na ostala področja.

Metodovo misijonsko delo je tako obširno in pomembno, da ga lahko postavljamo v isto vrsto z Bonifacijevim delom v Nemčiji. Z bratom po pravici zaslužita naslov "slovanska apostola". Njuno delo ima trajen pomen na polju krščanske vere in tudi na polju kulture.

Poljaki

Med krščanske narode vstopijo ob koncu 10. stol. Krščanstvo z rastjo države hitro prodira na Poljsko. Leta 965 se Mješko I. oženi z Dubravko, hčerko češkega kralja Premisloviča Boleslava I.

Poljska dobi samostojno metropolijo v Gnjeznu s sufragani Krakow, Wroclav in Kolberg.

Rusi

Najstarejša ruska centra sta Novgorod in Kijev. Krščanstvo začne širiti Svjatoslav, nadaljuje Vladimir. Misijonarji so delno učenci Cirila in Metoda, delno Grki. Glede cerkvene organizacije

ni natančnih podatkov. Z Rimom ruska Cerkev nikoli ni bila v tesnejših stikih. 1054 se brez formalnega razkola loči od Rima.

Gibanje pro vita evangelica et apostolica

Sredi 11. stol. se pojavi v meništvu spontano gibanje: močna volja po vrnitvi k življenju prvotne Cerkve: *vita evangelica et apostolica*. Je odpor proti tedanjemu sistemu v samostanih, ki so bogati, z lastnim fevdalnim gospodarstvom, proti srednjeveškim formam življenja, prežetim z germanskim pravom.

Moč protesta je predvsem v ideji uboštva. Ne zadostuje le osebno uboštvo, medtem ko je samostan bogat, treba se je v resnici odreči vsega. Mnogi se zaradi tega podajo v samoto in žive od dela lastnih rok. Odrečejo se celo tistega, kar jim po zakonu pripada. Njihov protest velja bogatim samostanom, velikim gradnjam.

Gibanje se ne omeji le na menihe, ampak zajame tudi regularne kanonike. Njim aachenska regula dovoljuje privatno imetje. Proti koncu XI. stol. nekateri začno ostro kritizirati to regulo. Mnogi res sprejmejo popolno osebno uboštvo in sestavijo novo pravilo.

Odnosi med samostani in laiki se počasi menjajo. Ob samostanih s fevdalnimi gospodarstvi žive podložni kmetje, hlapci in deklice. Izmed teh nekateri žive v posebnih naselbinah, polmeniško življenje "*conversi*". Čeprav niso menihi skušajo živeti asketično, v uboštvu, celibatu in klaustralni disciplini.

Kljub močnemu iskanju novih oblik pa tradicionalno monastično življenje ni v tako slabem stanju. Mnogi stari samostani prav v tem času dosežejo svoj višek.

Novi redovi tega časa, sv. Bernard

Kartuzijani

Ustanovitelj je Bruno iz Kölna (+1101). Najprej je učitelj na filozofsko-teološki šoli v Reimsu, potem nekaj časa v samostanu Molesme, slednjič začne 1084 v Grande Chartreuse, skupaj z nekaj tovariši eremitsko življenje.

Kasneje ga njegov učenec papež Urban II. pokliče v Rim, vendar mu kmalu dovoli iti nazaj v eremitski način življenja. Bruno ustanovi še dva samostana v Italiji. Število kartuzijanov sicer ni bilo nikoli veliko. Vedno so najbolj gojili molitev in notranjo zbranost. Red je brez posebnih odstopov prestal vse pretrese kasnejših časov.

Cistercijani

Tudi ta red nastane zaradi težnje po strožjem uboštvu, čeprav močnejše povezan s staro benediktinsko tradicijo. Ustanovitelj je Robert iz Molesme (+1111). Živel je po več samostanih, vendar ni bil nikjer zadovoljen.

Leta 1075 z drugimi eremiti ustanovi opatijo Molesme, ki pa kmalu postane podobna drugim fevdalnim samostanom. S somišljeniki ustanovi v Citeaux-u 1098 reformni samostan.

Ta red nadkrili vse ostale centre gibanja "*vita evangelica et apostolica*". Vzroki za tak razcvet so:

- Nove ideje cistercijani zažive izredno praktično, z njimi se lahko postavijo nasproti močnim tradicionalnim samostanom (Cluny).
- Leta 1113 vstopi v red Bernard iz Clairvauxa skupaj s 30 tovariši, sam karizmatik, genialni pridigar. Do konca svojega življenja ustanovi 68 samostanov, skupno jih ima red takrat okoli 350.
- Elastičen centralizem: samostani imajo relativno avtonomijo.

Regularni kanoniki

Med regularnimi kanoniki vse bolj prevladuje ideja uboštva. Tudi oni žele po zgledu menihov zaživeti pristno evangeljsko življenje. Vendar v tem času šele iščejo svoj način življenja.

Nova pravila začne uresničevati v Trieru, potem v Premontre. Poudarjajo uboštvo, ročno delo, post in abstinenco. Stalne napetosti povzročajo vprašanje dušnega pastirstva, ki ga monastično gibanje med kanoniki še poveča.

Za zgodovino redovništva pomeni ta čas epohalen obrat. Gibanje je postavilo nekoliko v ozadje stare monastične oblike in tudi monopol starega meništva, na površje pa spravilo avguštinske regularne kanonike in razne laične družbe.

Nov pogled na redovno življenje je zagotovil blesteč razvoj nekaterim novim redovom, predvsem cistercijanom in premonstrancem. Ko ob koncu XII. stol. polet idej tega gibanja začne upadati, postaja *vita evangelica et apostolica* spet problem Cerkve. Nov izraz dobi v ubožnih redovih v XIII. stol.

Inocenc III., uresniči ideje Gregorja VII.

Stebra, ki nosita srednjeveško Cerkev sta *gospodarstvo nad svetom* in *beg od sveta*. Oba elementa se mnogokrat prepletata, med njima so mnoga nasprotstva.

Združitev teh dveh elementov se najvidnejše odrazi v osebnosti in delu papeža Inocenca III. (1198-1216), najmočnejšega papeža srednjega veka, ki najjasneje uresniči program Gregorja VII. On utrdi absolutno oblast papeža in resnično vlada svetu.

Svojim naslednikom za dobro stoletje vnaprej da smernice glede vseh najvažnejših vprašanj. Polnost oblasti, ki jo energično izvaja v zavesti, da mu je od Boga podeljena, je ukoreninjena

v globokem čutu za odgovornost: večkrat pusti vse skrbi vladanja in se posveča meditaciji – živi iz vere.

Za papeža je izbran mlad, 37 – leten. Ni le papež Franciška Asiškega, kateremu potrdi nalogo, da obnavlja Cerkev, ampak na lateranskem koncilu 1215 sam predstavi Zahodu celoten, zelo obširen program reforme. Je človek nadpovprečne inteligence, izredne izobrazbe in predvsem močne energije. Mnogi upravičeno pravijo zanj: višek srednjega veka.

Moč papeštva se je že velikokrat približala ciljem, ki jih je zastavil Gregor VII., vendar jih v polnosti doseže šele Inocenc III. Tudi zanj je centralna ideja programa reforme "svobodna Cerkev", hoče se osvoboditi "varištva" svetnih knezov. Svoboda mu je osnova za pravilno lestvico vrednot v svetu in s tem za resničen razvoj verskega življenja.

Inocenc III. s svojo vrhovno oblastjo večkrat odloča važna vprašanja glede evropskih vladarjev (Nemčija, Francija, Anglija). Ob koncu pontifikata, je najizraziteje pokazal cerkveno – politično univerzalnost papeštva na zahodu, je papež Inocenc III. sklical **četrti lateranski koncil 1215**. Prisotnih je okoli 1300 škofov, več kraljev, vsi so združeni pod predsedništvom papeža: tudi na zunaj se pokaže *civitas christiani*. Cerkev kot *imperium universali*, v katerem je polnost oblasti v rokah papeža.

Razen s križarskimi vojnami se koncil ukvarja z reformo Cerkve. Ko se govori o reformi, se ne more misliti le na malenkostne nerednosti. Pregled preteklih dogodkov nas dobro uči, na kolikih področjih Cerkev lahko oslabi.

V XIII. stol. je po vsej Evropi slišati pritožbe proti neapostolskemu življenju hierarhije. Življenje in program sv. Franciška Asiškega kažeta, kako potrebna je bila reforma. Sicer pa je za časa koncila obnova že bila v teku.

Koncil je določil naslednje:

- več dekretov glede novih redov
- proti krivovercem – posebno katarom
- obveznost spovedi in obhajila enkrat letno

Začetek univerz, razvoj znanosti, nosilci

Razvoj univerz

V 12. stol. samostanske in katedralne šole začno vse bolj izgubljati svoj prvotni pomen. Višja kulturna in znanstvena raven zahteva tudi novo sodobnejšo organizacijo študija. V Parizu in Bologni začno nekateri učitelji poučevati neodvisno od kakšne ustanove. V Parizu se posvete posebno filozofiji in teologiji, v Bologni pa rimskemu in kanonskemu pravu.

Odločilen korak v razvoju novih šolskih ustanov store v Parizu ob koncu 12. stol.: učitelji in slušatelji osnovnih disciplin filozofije, teologije, medicine in prava se združijo, da bi si kot

skupnost pridobili določene pravice. Hitro dosežejo priznanje s strani cerkvene in civilne oblasti, obenem pa tudi važne privilegije, ki jim omogočajo nemoteno znanstveno delo.

Ime *univerza* se prvič pojavi v Nemčiji ob koncu 14. stol. in pomeni združenje učiteljev in slušateljev na neki šoli, ali tudi samo združenje slušateljev različnih narodnosti. Podobno kot v Parizu se kmalu za tem organizirajo visoke šole v Bologni in Oxfordu.

Vse univerze imajo pretežno cerkveni značaj. Učitelji so v glavnem kleriki, prvenstvena disciplina je teologija. Najbolj znani univerzi ostaneta še najprej dve: Bologna po svojem študiju prava in Pariz mesto filozofov in teologov.

Bonifacij VIII., spremembe v odnosih regnum – sacerdotium

Bonifacij VIII. je naslednik Celestina V., ki se sam odpove papeškemu prestolu. Njegov pontifikat pomeni fazo upadanja papeške moči. Sam papež je izredne volje, kanonist, manjka mu globoka vernost, do nasprotnikov je trd, ima mnogo osebnih sovražnikov, podleže tudi nepotizmu.

Čas se je že preveč spremenil, da bi lahko še uveljavil težnje po svetovnem gospostvu papeštva v smislu idealov Gregorja VII. in Inocenca III. Prav v teh naporih doživi poraz. Kmalu po začetku pontifikata zaide v spor s Francijo. Hoče se postaviti za rabsodnika med Angleži in Francozi, ki se takrat vojskujejo.

Obe državi za vzdrževanje vojske pobirata velik davek od cerkvenih beneficijev. Bonifacij VIII. določi z bulo *Clericis laicos* 1296, da pod kaznijo izobčenja kler ne sme izplačevati nobenih taks brez dovoljenja Apostolskega sedeža. Francoski kralj Filip Lepi za udarec prepove vsako izvažanje denarja iz države in izžene vse, ki v državi zbirajo denar za Apostolski sedež. Papež se mora ukloniti: kler lahko "prostovoljno" daje sredstva kralju. Spor se s tem začasno reši.

V Italiji sami ima papež hude spore z družino Volonna, iz katere izhajata dva kardinala. Med obema družinama pride celo do vojne, kardinala apelirata proti Bonifaciju na vesoljni cerkveni zbor, papež pa s pravo križarsko vojno uniči družino in zapleni vse imetje v korist svoje družine – Gaetani.

Leta 1300 praznuje Bonifacij v Rimu prvo jubilejno sveto leto. Zbiranje množic romarjev v Rimu še enkrat pripomore, da zablesti moč papeštva, vendar kmalu sledi drugi, odločilen spor s Francijo.

Filip Lepi pod obtožbo veleizdaje leta 1301 zapre škofa iz Pamiersa. Papež ne zahteva le izpustitve, temveč nastopi tudi proti kralju. Skliče sinodo v Rimu, še prej pa sam izda decembra 1301 bulo *Ausculda fili carissime*, kjer poziva kralja, da pride pred sinodo. Filip ostro

reagira, pridobi na svojo stran narod skupaj s klerom, pomagajo mu juristi, ki poudarjajo popolno neodvisnost oblasti od Cerkve.

Novembra 1302 Bonifacij izda bulo *Unam Sanctam*, klasični dokument papeške hierokracije, kjer potrdi doktrino o nadoblasti Cerkve nad državo. Temeljne misli dokumenta: obstaja le ena Cerkev – katoliška, zunaj nje ni zveličanja; ima le enega poglavarja, Kristusa oz. njegovega namestnika; Cerkev ima v rokah obe oblasti, duhovno in svetno, prvo izvršuje sama, drugo izvršujejo vladarji, vendar so pri tem podvrženi *sacerdociju*. Papeža ne more soditi nihče, pač pa ima duhovna oblast sodstvo tudi nad svetno oblastjo.

V odgovor na Bulo Filip zbere skupščino plemstva in klera v Parizu 1303, kjer obtožijo papeža, da je krivoverec, bogokletnik in simonist, zato ne more biti zakoniti papež. Zahtevajo koncil, ki naj sodi Bonifacija.

Papež se zateče v Anagni in tam s prisego zavrže vse obtožbe. Sovražniki ga v mestu napadejo in drže nekaj dni kot ujetnika. Čeprav ga meščani osvobodijo, se pokaže, da je papeštvo brez moči in politično ni več pomembno. Bonifacij kmalu za tem umre. Z njim se konča srednjeveška predstava papeštva kot vodilne sile v svetu.

Papeži v Avignonu

Po smrti Bonifacija VIII. je vpliv Francozov na papeštvo vse močnejši, v kardinalskem zboru je vedno več Francozov, Klemen V. pa ostane kar v Franciji in si 1309 izbere za stalno rezidenco Avignon, kjer ostanejo njegovi nasledniki. Premestitev papeškega sedeža iz Rima v Avignon je značilna za dobo, ko se tudi sicer menjajo stališča. Rim je tudi skozi stoletja povezan z idejo Petrovega nasledstva in papeškega primata ter s predstavo zahodnega univerzalizma, ki se ustvarja v Rimskem imperiju.

Avignon pa je izključno na področju oblasti francoskega kralja, čeprav 1348 postane samostojno papeško ozemlje. Papeži ne morejo več svobodno upravljati celotne Cerkve in so vse bolj orodje v rokah francoskih kraljev in njihovih teženj po utrjevanju oblasti.

Že Klemen V. se ukloni zahtevam francoskega kralja in uvede proces proti pokojnemu papežu Bonifaciju VIII. Še sramotneje je njegovo sodelovanje pri **ukinitvi reda templarjev**. Ti so zaradi velikega imetja trn v peti Filipu Lepemu. 1307 jih obtoži krivoverstva in nemoralnosti in jih okoli 2000 vrže v ječo. Klemen V. ne stori ničesar za njihovo rešitev, ampak enostransko ukine red na koncilu v Vienni 1312. Vse imetje reda si prisvoji kralj, mnogi njegovi člani, med njimi tudi veliki mojster pa končajo na grmadi.

Veliko negotovanja je povzročilo finančno poslovanje avignonske kurije. Treba je bilo nadomestiti dohodke iz cerkvene države, obenem se prav takrat naturalno gospodarstvo vse bolj menja v denarno. Kurija se je prilagajala novim razmeram, nezadovoljstvo pa povzroča obseg in način zbiranja denarja.

Na splošnem je avignonski eksil veliko škodoval ugledu papeštva, čeprav ni za to edini krivec.

Zahodni razkol 1378-1417, koncil v Pisi

Na prigovarjanje sv. Katarine Sienske in sv. Brigite Švedske se je Gregor XI. vrnil v Rim leta 1377. Ko naslednje leto umre se zbere po 70 letih konklave spet v Rimu. Od 16 kardinalov jih je 11 Francozov, žele papeža enega izmed sebe. Vendar pod hudim pritiskom rimske sodrge in zaradi groženj s smrtjo izvolijo neapeljskega škofa, ki ni niti kardinal. Izbere si ime Urban VI.

Kardinali se še naprej počutijo ogrožene, zapuste Rim (11 francoskih in 1 španski) in v Anagni-ju z deklaracijo izjavijo, da so bile volitve Urbana neveljavne, ker so bile pod hudim pritiskom. Urbana torej ne priznavajo za papeža. Zberejo se v Fonfi-ju, izberejo novega papeža, ženevskega kardinala – Klemen VII., ki spet prenese rezidenco v Avignon. Cerkev ima tako dva papeža.

Pri razkolu igra določeno vlogo francoski nacionalizem in egoistične intrige nekaterih udeležencev volitev. Vendar je brez dvoma negativnejši vpliv oborožene rimske sodrge, zaradi katere o svobodnih volitvah sploh ni moč govoriti.

Veliko je za nastalo situacijo kriv sam Urban VI., ki takoj po izvolitvi nastopa zelo gospodovalno, celo kruto. Ne le kardinali, ampak tudi drugi uradniki začutijo, da mu je izvolitev preveč stopila v glavo, ker z vsemi postopa res nerazumljivo in ni čudno, če ga zapuste ne le vsi francoski kardinali, ampak celo tudi trije italijanski.

Razkol vnese v vse krščanstvo nepopisno zmedo. Nihče ne ve, kdo je pravi papež. Spet mora krščanstvo samo odločati. Tudi med velikimi ljudmi tistega časa ni edinosti. Sv. Katarina Sienska se odloči za Urbana VI. Sv. Vincenc Ferrer trdi, da je Klemen VII. zakoniti papež. Mnogi poskušajo enega ali drugega prepričati do tega, da bi se sam odpovedal. Vendar sta oba prepričana, da bi bila to izdaja apostolskega naslednika, oba sta v vesti prepričana, da sta zakonita papeža.

Celo krščanstvo je razdeljeno pod dve obedienci, vsak papež skuša pridobiti čim več pristašev (tudi na čudne načine), vsak tudi izobči vse nasprotnike. Tako je obenem tudi celotna Cerkev izobčena.

V letu 1394 se v problemu obrnejo na pariško univerzo, ki poda tri možne rešive:

- *via cessionis* – prostovoljna odpoved
- *via compromissii* – papeža se podredita razsodbi sodišča
- *via concilli* – zadevo naj razsodi splošni cerkveni zbor

Koncil v Pisi 1409

Ta koncil ni vštet v vrsto ekumenskih koncilov. Prisotnih je 24 kardinalov in okoli 100 škofov z obeh strani, razen njih mnogo juristov in teologov. Oba papeža mu nasprotujeta. Koncil sam se proglasi za ekumenskega. Čeprav je misel konciliarizma že zelo močna. Pa se koncil

odvija v duhu starih kanonov, na temelju katerih proglašajo oba papeža za razkolnika in krivoverca.

Ta koncil je oba papeža odstavil in za novega papeža izvolijo milanskega kardinala – Aleksander V. Rimski in avignonski se nočeta odpovedati, tako ima zdaj krščanstvo tri papeže. Zmeda je še večja.

Koncil v Konstanci, konciliarizem, Jan Hus

Več deset letni napori za vzpostavitev edinosti v Cerkvi ostanejo brezuspešni. Vedno bolj se pojavlja mišljenje, da samo koncil lahko reši nastali položaj. Vendar je še vedno živo prisotno srednjeveško načelo *papa a nemine judivetur*, ki je usmerjeno predvsem proti samovoljnemu odstavljanju papežev s strani cesarjev ali rimskega plemstva.

Primat utrdita predvsem Gregor VII. in Inocenc III. Obenem je tudi jasno, da papež kot privatna oseba lahko podleže krivoverstvu. Treba je torej imeti neko telo, ki v takem primeru lahko ukrepa. Po mnenju večine je za to odgovoren koncil. Vendar se šele po dolgem obotavljanju pristopi k tej vrsti reševanja edinosti Cerkve.

Sinoda v Pisi sicer odstavi oba papeža in izbere novega, vendar nastane še večja zmeda, ker se ne rimski ne avignonski papež nočeta odpovedati. Za vse bi lahko v enaki meri rekli da so zakoniti ali protizakoniti. Potrebna je bila radikalna rešitev problema.

Poskusi prenove, devotio moderna, Erazem Rotterdamski

Redovništvo v 14. stol. in 15. stol. močno propada. Marsikje redovna disciplina popolnoma popusti, redovniki se ne držijo ne skupnega življenja, ne celibata, ne uboštv. Zelo slabo vplivajo na redovništvo privilegiji nekaterih papežev. Ko leta 1347 po Evropi razsaja kuga, mnogi samostani ostanejo skoraj prazni. Kasneje jih napolnijo z ljudmi, ki nimajo nobenega smisla za redovno življenje, kar nered po samostanih še poveča.

Sv. Bernard Sienski (+1444) poudarja naj začne reformo najprej vsak pri sebi, redovniki naj spet zažive po pravilih. Znotraj frančiškanskega reda se vse bolj razvija nova veja **observanti**, ki hočejo živeti strogo po frančiškanskem pravilu.

Devotio moderna je gibanje, ki ima za cilj pristno življenje po evangeliju. Sami se imenujejo *moderni*, ker hočejo živeti v smislu moderne praktične duhovnosti, v nasprotju s staro globoko mistično Tomaževo duhovnostjo. Gerhard Groote je oče tega gibanja. Sam je znan pridigar. Eden kasneje najbolj znanih predstavnikov *devotio moderna* je Tomaž Kempčan. Njegovo najbolj znano delo je *De imitacione Christi*, ki je tudi najbolj tipično delo za miselnost gibanja *devotio moderna*.

Značilnosti tega gibanja:

- Kristocentrična usmerjenost, Kristus Bog in človek jim je edini učitelj.
- Sistematičnost pri molitvi in meditaciji, vsaka molitev in meditacija se opravlja po določeni metodi.
- Poudarjajo preprosto, praktično krščansko življenje in so proti globokim teološkim razglabljanjem, značilnim za sholastike.
- Z globokim notranjim življenjem nastopajo proti zunanjemu formalizmu.
- Radi žive v samoti, ljudi žele poučevati predvsem z zgledom.
- Proti intelektualizmu, poudarjajo afektivno stran človeka.
- Veliko prepisujejo in berejo sveto pismo, vendar ne zaradi poglobljanja teološkega znanja, ampak da bi iz njega črpali za svoje notranje življenje.

Erazem Roterdamski je eden najvidnejših humanistov svoje dobe in naredi veliko za obnovo Cerkve. 1516 izda kritično izdajo grške Nove zaveze. S tem postane osrednja osebnost krščanskega humanizma in biblicizma. Poudarja, da mora povsod prevladati duh evangelija. Vsa pereča vprašanja svojega časa in težnje po reformi poveže z evangelijem. Na Lutra, ki takrat nastopi, gleda v začetku pozitivno, kmalu pa se loči od njega.

Tridentinski koncil, pokoncilska dejavnost

Tridentinski koncil ima trojno nalogo:

1. Očistiti in utrditi prvotno pravo vero proti novim idejam.
2. Spraviti s Cerkvijo tiste, ki so se od nje ločili.
3. Vzpostaviti edinost v Cerkvi.

Skliče ga Pavel III. novembra 1544. Ker protestanti zavrnejo sodelovanje, je tridentinski koncil zgolj katoliški koncil. Razdeljen je na tri obdobja:

- **Obdobje 1545-1547** – določitev kanona svetopisemskih knjig in prizna vrednost apostolskemu izročilu. Kot avtentičen tekst prizna Vulgato. Reformni dekreti zahtevajo poseben študij Svetega pisma, obvezno pridiganje in rezidenco škofov.
- **Obdobje 1551-1552** – koncil ponovno skliče Julij III. Koncil izda dekrete o evharistiji, o pokori in o maziljenju.
- **Obdobje 1562-1563** – je najplodnejše. Koncil razpravlja o zakramentih. Izda odloke o obhajilu, o daritvi maše, o zakramentu svetega reda in o zakonu. Koncil določi stalno rezidenco škofa, ustanavljanje semenišč, redne škofijske in provincialne sinode, kanonične vizitacije, pridiganje. Določijo dogme o vicah, o čaščenju svetnikov, relikvij, podob, o odpustkih.

Vse dekrete tridentinskega koncila potrdi Pij IV. leta 1564

Misijonska dejavnost Cerkve v novi dobi

Misijonska dejavnost se je v cerkvi nadaljevala tudi v novi dobi. Kakor vedno, so se misijonarji marsikje morali podrežati političnim interesom posamezne države osvajalke.

Tako na primer v **Ameriki** pomenijo velike težave učinkovitemu misijonarjenju težnje portugalske vlade, da širjenje krščanstva čim bolj podredi svojim interesom. Hoče ustanoviti *indijski patriarhat*, ki bi jim bil v vsem podvržen.

Misijonarji morajo delovati tako, kot je prav portugalskim osvajalcem, domače Indijance morajo smatrati kot nižjo raso. Papeži, posebno Pij V. in misijonarji sami se upirajo takim portugalskim zahtevam. Večji del misijonarjev so redovniki.

V **Afriki** poskušajo misijonariti frančiškani in lazaristi. Povsod je Islam trd nasprotnik krščantva.

V **Aziji** ni kolonij kot v Amerki, ampak le oporišča. Iz njih izhaja tudi misijonarska dejavnost.

V začetku je misijonarjenje na **Kitajskem** uspešno, hud udarec mu zada preganjanje leta 1664. Misijone reši jezuit Vebiest, matematik, fizik in astronom, učitelj cesarja Mandžu. Na kitajskem je posebno **vprašanje kitajskih obredov**. Gre za spor ali naj se dovolijo kitajski obredi Kristjanom, za vprašanjem terminologije in za obveznost pozitivnih cerkvenih zapovedi. Vprašanje je bilo končno rešeno leta 1742, seveda negativno, posledica pa je še danes vidna in očitna.

I. vaticanski koncil

Cilj I. vaticanskega koncila je, da zavaruje Cerkev pred modernimi zmotami in prilagodi Cerkev potrebam modernega časa. Koncil začne delovati 2. decembra 1869. Udeleži se ga 774 škofov. Že na začetku se formirata dve skupini: Večina – škofje, ki zahtevajo proglasitev dogme o nezmotljivosti in razjasnitev odnosov med Cerkvijo in državo; manjšina – upirajo se proglasitvi nezmotljivosti, nekateri le iz razlogov primernosti.

Dogmo o nezmotljivosti potrdi papež Pij IX. leta 1870.